

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Yirmeyah

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1835 oder 1836]

ז הימרי

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9113

געעעהרליך וויא דיעוע, זינד זיא
אללע גיפטיגע פערליימדער.
(כט) שאן איזט אנגעבראנט
דער בלאזעכאלג, דאן בלייא
איזט פאם פייער פערצעהרט;
דאך האט פערגעבענס דער
מיסטער געשמעלצט, דאן
אונערלע איזט ניכט געוויכען.
(ל) פערווערפליך זילבער נעג
נעט זיא, דען דער הערר האט
זיא פערווארפען.

ז (א) פאלגענרער בעפעהל
ערגינג איינסט אן
ירמיה, פאן דעם עוויגען.
(ב) שטעללע ריך אן דעם טעם
פעלס טהאר, אונד פערקינג
דע דא לויט דיעוען אויפ
טראג, אונד זאגע: הערעט
דאן ווארט דעם עוויגען איהר
אללע פאן יהודה, דיא איהר
צו דיעוען טהארען איינגעהט
דען עוויגען אנצובעטען. (ג) זא
שפריכט דער הערר דער

משחיתם המה: (כט) נחר מפח
מאשתם עפרת לשוא צרף צרוף
ורעים לא נתקו: (ל) כסף נמאס
קראו להם כי מאס יהוה בהם:

ז (א) הדבר אשר היה אל-
ירמי הוא מאת יהוה לאמר:
(ב) עמד בשער בית יהוה וקראת
שם את הדבר הזה ואמרת
שמעו דבר יהוה כל יהודה
הבאים בשערים האלה
להשתחות ליהוה: (ג) כה אמר
יהוה צבאות אלהי ישראל
היטיבו דרכיכם ומעליכם

מאש חס קרי ואשכנז

העשרשארען דער גאטט ישראל'ס: בעסערט איערן וואנדעל אונד אייערע האנדע
לונגען

ר ש י

(כט) נחר מפוח. מאל הוא כשורפים כסף נוסחין במשוח ונותנין תמיד עופרת בתוך הכור ומועיל
לכרוף אבל חס באתי לכרוף אתכם המפוח נחר ונחרך מנח האש ותם העופרת כולו: לשוא. ועל
חס לרף הכורף כי לא הועיל: ורעים לא נתקו. מדרכם הרעה כלומר יגעו הנביאים להוכיח ולא
הועילו נתקו פירבטראקיי"ן בלע"ז: (ל"א) ורעים כמורשעים סא"א: נחר. לשון חרה אפי (איוב
מ"ב) ועלמי חרה מני חורב (שם ל') אישר"ג בלע"ז: (ל) כסף נמאס. שאינו נלרף בשום גייעה:
היכל

ב א ו ר

(כט) נחר מפוח, הנביא כוון פה להמלאכה הנקראת טרייבארבייט אשר בה יולאו הכסף
מעופרת הנקרא ווערקבלייח על דרך זה: נחמים חתיבת העופרת בתנור גדול ונתוכו כירה
אחת עגולה ועליה מפיח גדול אשר בו ינפחו וילבטו הנחלים עד אשר נחכה החתיכה בתנור
וילך העופרת ממנה ונשאר כסף סיגים הנקרא בויקויזבער, וכל אשר ירנה לוקקי לכסף
לרוף שקורין ברויזבער לרוף להתיכו פגעם אחר, ולסיגים אלה דמה הנביא בת עמו לאמר:
כבר נחר המפות מרוב התחדת הנוסח בו זנס יכל וכלה העופרת מהם על ידי כרות ותלאות
יהוה: אומר מלכו רבות ונכ"ל לא נזקק הכסף ונשאר עדיין כסף נמאס.

ז (א) הדבר, אמר בזה הצנין הדבר לשי שבא להוסיף בדבר חדש שלא זכר עד הנה, וכן
תמאס לרוב בזה הספר, ובאזר יבוא נק להוסיף על דבורו הראשון יאמר לרוב ויהי דבר
ה'

וַאֲשַׁכְנֶנָּה אֶתְכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה:
 (ד) אֶל־תִּבְטְחוּ לָכֶם אֶל־דְּבַר־י
 הַשֶּׁקֶר לֵאמֹר הַיְכַל יְהוָה הַיְכַל
 יְהוָה הַיְכַל יְהוָה הַמָּוָה: (ה) כִּי אִם־
 הַיְטִיב הַיְטִיבוּ אֶת־דַּרְכֵיכֶם
 וְאֶת־מַעַלְלֵיכֶם אִם־עָשׂוּ תַעֲשׂוּ
 מִשְׁפָּט בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ: (ו) גֵּר
 יָתוֹם וְאֶלְמָנָה לֹא תַעֲשֹׁקוּ וְדָם
 גָּקִי אֶל־תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה
 וְאַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים לֹא תִלְכוּ
 לְרַע לָכֶם: (ז) וּשְׁכַנְתִּי אֶתְכֶם
 בַּמָּקוֹם הַזֶּה בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי
 לְאֲבוֹתֵיכֶם לְמִן־עוֹלָם וְעַד־
 עוֹלָם: (ח) הִנֵּה אֲתֶם בְּטֹתִים לָכֶם
 עַל־דְּבַר־י הַשֶּׁקֶר לְבַלְתִּי הוֹעִיל:

לונגען זאָ לאַססע איד איד
 רוחיג און דיעועם ארטע וואָה
 נען. (ד) פֿערלאַססעט איד
 ניכט אויף יענע פֿאַלשען וואָר.
 טע, ווען זיא זאגען, דען טעמ.
 פעל דעס עוויגען, דען טעמ.
 פעל דעס עוויגען, דען טעמ.
 פעל דעס עוויגען בעוועקט
 איהר דאָך. (ה) דען נור ווען
 איהר אייערן וואַנדעל, אייערע
 האַנדלונגען בעססערט, ווען
 איהר רעכט צווישען איינעם
 אונד דעם אַנדערן פֿעראיכט,
 (ו) ווען איהר דען פֿרעמדען,
 דיא וואַזע אונד דיא וויטווע
 ניכט בעדריקט, אונשולדיגעס
 בלוט און דיעועס ארטע ניכט
 פֿערגיעסעט, אונד אַנדערן
 גאָטטערן, דער באַזען פֿאַל.
 גען וועגען, ניכט נאַכגעהט:
 (ז) נור דאָן ווערדע איד איד
 רוחיג וואָהנען לאַססען און
 דיעועס אָטע, היער אין דיע,
 זעם לאַנדע, דאָן איד אייערן
 פֿאַטערן איינגעגעבען, אויף
 עוויגע צייטען. (ח) אַלליין
 איהר פֿערלאַססעט איד אויף פֿאַלשע רעדען דיא איד ניכטס ניטצען קענען. (ט) וויא ?
 איהר

הגנב

ר ש י

ז (ד) היכל ה' היכל ה' . תלת זמנין בשתא אנזנא מתזויין קדמוהי :

הגנב

ב א ר

ה' אלי. (ג) ואשכנח אתכם, אהן לכם חנויה במקום הזה באנוחה, בכבוד ובשלום. (ד) היכל
 ה' הזה, לדעתו הוא מקרא קצר והפיעור המה יבאו, וכן אמרו בניאי שקר לדברי ה' למה
 תעליכם מעל פניך הלא היכל ה' המה יבאו ויש יתקנו את אשר עווי ויטיבו דרכם, וכאשר
 נאמר למטה הגנב רחוק וגו' ובאזע ועמדתם לפני בניית הזה ואמרתם נללנו, ואולי כאן הנסתר
 במקום הנוכח והמה במקום אחר כמו חללי חרבי המה (כסניה נ' י"ב) וכן הוא לרוב כלשון
 ארמי וערב לחלק הנוכח עם הנסתר במלה זאת, וכן נראה מתרגום הכשדי כאן. (ו) לרע
 לכם, כלומר לא מכלתי יכולת חמדלו מלעשות כאלה כי אם תראו ותדעו כי הוא רע לכם.
 (ז) לאן עולם עד עולם, מוסב על שניהם ושנתי אתכם במקום הזה לאן עולם עד עולם ואשר נתתי
 לזכותכם

(ט) הַגִּזְבֹּרִצָּה וְנֶאֱפָ וְהַשְּׁבַע
 לַשֶּׁקֶר וְקִטְרֵר לְבַעַל וְהַלֵּךְ אַחֲרֵי
 אֱלֹהִים אַחֲרִים אֲשֶׁר לֹא-
 יִדְעֶהֶם: (י) וּבֵאתֶם וְעַמְדַתְכֶם לְפָנַי
 בְּבֵית הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי
 עָלָיו וְאָמַרְתֶּם נִצַּלְנוּ לְמַעַן
 עֲשׂוֹת אֵת כָּל-הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה:
 (יא) הַמְעַרְתָּ פְרִצִים הִיָּה הַבַּיִת
 הַזֶּה אֲשֶׁר-נִקְרָא שְׁמִי-עָלָיו
 בְּעֵינֵיכֶם גַּם אֲנֹכִי הִנֵּה רֹאֵתִי
 נֶאֱמַר-יְהוָה: (יב) כִּי לְכוּ-נָא אֶרֶץ
 מְקוֹמִי אֲשֶׁר בְּשִׁילוֹ אֲשֶׁר שָׁכַנְתִּי
 שְׁמִי שָׁם בְּרֵאשׁוֹנָה וּרְאוּ אֵת
 אֲשֶׁר-עָשִׂיתִי לוֹ מִפְּנֵי רָעַת עַמִּי
 יִשְׂרָאֵל: (יג) וְעַתָּה יַעַן עֲשׂוֹתְכֶם
 אֶת-כָּל-הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה נֶאֱמַר-
 יְהוָה וְאֵדְבַר אֵלֵיכֶם הַשְׁכֵּם וּדְבַר
 וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְאֶקְרָא אֶתְכֶם וְלֹא

איהר וואללטעט שטעהלען ,
 מארדען , עהעברעכען , פאלש
 שווארען , דעם בעל רייכערן ,
 פּרעמדען אייך אונבעקאנטען
 נאָטטערן נאַבליופען , (י) אונד
 דאָן וואָללטעט איהר בלאָס
 קאָממען אונד אין דיעזעם
 טעמפעל דער טיינען נאָמען
 פּיהרט , פּאָר טיין אַנגעזיכט
 טרעטען אונד שפרעכען :
 „וויר זינד נון וויעדער פּרייא“
 אום דאָן יענע גרייעלטהאָטען
 צללע ווייטער פּאָרטזעטצען צו
 קעננען ? (יא) איזט דיעזעם
 הויז דאָן מיינען נאָמען
 פּיהרט עטוואַ איינע העהלע
 פּאָן מערדערן אין אייערן אויג
 גען ? — וואָהלאַן דען , זאָ
 ווילל אויך איך עס דאָפּיר האַל .
 טען , שפּריכט דער עוויגע .
 (יב) געהעט הין אַן מיינע
 שטעטטע דיא אין שלה איזט ,
 ויא עהעדעם טיין נאָמע רעי
 זידירטע , אונד זעהעט , וויא
 איך מיט איהר פּערפּאָהרן בין
 ויעגען דער באַזוהייט מיינעם
 פּאָלקעס יִשְׂרָאֵל . (יג) דאָ
 איהר נון צללע דיעזע טהאָטען
 פּעראיבעט , אונד איך אייך
 מאַהנע , איממערוועהרענד
 אייך מאַהנע , אונד איהר דעני .

ענינים

נאָך גיכט געהאַרבעט , איך אייך צורופּע אונד איהר מיר דעננאָך גיכט אַנטוואָרטעט ,
 ר ש י

(ט) הגזבורצ'ה וגו'. בתמיה וכי אלה תעשו ויועיל ההיכל לכם : (יא) המערת פרזים . היה
 בעיניכם הבית הזה בתמיה: הנה ראיתי . שך הוא בעיניכם :

ב א ו ר

לאנומינס למן עולם ועד עולם . (י) נצלנו , כמו בלדקתם ינלל נפשתם (יחזקאל י"ד י"ג)
 והטעם נכלנו עתה מהרודף והמנקה אותנו וגם נכלנו מהעונש במקום הזה , ולכן אמר המערת
 פרזים וגו' . (יא) גם אנכי הנה ראיתי , כמו וראיתי כחור האדם (ד"ה א' י"ז י"ז) וכפי'
 רש"י ורד"ק שם , והכוונה גם אני אחשבו ונאנינו למערת פרזים ואעשה לה כאשר יאות
 לעשות למערת פרזים וכ"ג"כ מתרגום הכשדי . (יג) ושבם , הידקתו ראשונה וריזות וקדיכות
 לקים בהשכמה והשאל על גל עשייה בזריות ובשריכות וגם בת זידות כמו שכתב למטה השנס
 ושלום

עֲנִיתֶם: (יד) וְעָשִׂיתִי לְבַיְתִי וְאֶשֶׁר
 נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו אֲשֶׁר אַתֶּם
 בְּטַחִים בּוֹ וּלְמָקוֹם אֲשֶׁר־נָתַתִּי
 לָכֶם וּלְאַבְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי
 לְשָׁלוֹ: (טו) וְהִשְׁלַכְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל
 פְּנֵי כַּאֲשֶׁר הִשְׁלַכְתִּי אֶת־כָּל־
 אֲחֵיכֶם אֶת כָּל־זֶרַע אֲפָרִים:
 (טז) וְאַתָּה אֶל־תִּפְלָל וּבְעַד־הָעַם
 הַזֶּה וְאֶל־תִּשָּׂא בְעַד־סִינַי
 וּתְפַלֵּה וְאֶל־תִּפְנֹעַ־בִּי כִּי־אֵינְנִי
 שֹׁמֵעַ אֹתְךָ: (יז) הָאֵינְךָ רֹאֵה מַה
 הִמָּה עֹשִׂים בְּעַרְיֵי הַיְהוּדָה וּבְחֻצוֹת
 יְרוּשָׁלַם: (יח) הַבְּנִים מְלַקְטִים
 עֵצִים וְהָאֲבוֹת מְבַעְרִים אֶת־
 הָאִשׁ וְהַנְּשִׂים לְשׁוֹת בְּצֶק לַעֲשׂוֹת
 כּוֹנִים לְמַלְכַת הַשָּׁמַיִם וְהַסֶּךְ

(יד) זאָ ווערדע איך אויך מיט
 דיעועם הויזע דאָז מיינען נאָ.
 מען פֿיהרט אונד אויף דאָז
 איהר איך זאָ זעהר פֿערלאַנג־
 סעט, אונד מיט דעם גאַנצעם
 אַרטע דען איך אייערן על־
 טערן געגעבען, זאָ פֿערפֿאהר־
 רען, וויא איך מיט שלה
 פֿערפֿאהרען בין. (טו) אונד
 איך ווערדע איך אויך זאָ פֿאַן
 מיינעם אַנגעזיכטע פֿערשטאַָ־
 סען, וויא איך אַללע אייערע
 ברודער דיא גאַנצע נאַכקאַמ־
 מענשאַפֿט אפּרױס פֿער־
 שטאַסען האַבע. (טז) דוא
 אַבער בעטע ניכט מעהר פֿיר
 דיעועם פֿאַלק, ערהעבע ווע־
 דער קלאַגען נאָך געבעטהע
 זיינעטוועגען, דרינגעניכט אין
 מִיד, דען איך הערע דיך ניכט.
 (יז) זיעהעסט דוא דען ניכט
 וואָס זיא אין דען שטערטען
 יהודה'ס אונד אין דען
 שטראַסען ירושלים'ס טריי־
 בען. (יח) דיא קינדער לעזען
 האַלץ אויף, דיא פֿאַטער שיר־
 רען דאָז פֿייער אָן, אונד דיא
 ווייבער קנעטען דען טייג אום קוכען צו מאַכען דעם היממעלרייכע, אונד ברינגען
 טראַנק־

נשכים

ר ש י

(יד) כאשר עשיתי לשלול. בימי עלי: (טו) כאשר השלכתי. עשרת השנתיים: (יח) לעשות כוונים. דפוס
 הסוכב למלכת השמים. כוכב הגדול היו קורין מלכת השמים. לשון מלכה וכן ת"י מלכת שמיים:
 נחנת

ב א ו ר

ושלוח וכן לרוב בספר הזה, ועיין בספר המלין להחכם געוועניום נבאור מלה זאת. (טו) כל
 זרע אפרים, עשרת השנתיים שגלה, וכוונת אותם לאפרים לפי שהמלכות היתה לאפרים ביום
 שנחלקה המלכות ומאס ואלוף נקראו עשרת השנתיים באם אפרים (רד"ק). (יח) כוונים, השם
 עובדות העשויות בדפוס ככנ. למלכת שמים, כוכב הגדול היו קורין מלכת שמים לשון מלכה
 (רש"י), ורבים הקשו לשאול כי לפי פירושו ראוי להיות מלכת שמים כמו מלכת שנה, ולכן
 נראה לרד"ק לזכר הספר ולחזר כי הוא נמקום מלכת שנה גם זה נראה דחוק, ולי נראה
 פירוש אחר במלה הזאת והוא כי כל הרואה ודורש נספרי השנים מקורות החבל ימצא כי
 יואבי כנען (פֿעניליער) עבדו בזוך שאר מלכות את העשירות (והשם היו לפי סופרים רבים

נִסְכִּים לַאלֹהִים אַחֲרֵים לְמַעַן
 הַכְּעִיסֵנִי: (יט) הָאֵתִי הֵם מִכְּעִיסִים
 נֶאֱמַר יְהוָה הֲלוֹא אַתֶּם לְמַעַן בִּשְׁתִּי
 פָּנִיהֶם: (כ) לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
 יְהוָה הִנֵּה אֲפִי וְחַמְתִּי נִתְּכַת אֶל־
 הַמָּקוֹם הַזֶּה עַל־הָאָדָם וְעַל־
 הַבְּהֵמָה וְעַל־עֵץ הַשָּׂדֶה וְעַל־פְּרֵי
 הָאָדָמָה וּבְעֶרְהָ וְלֹא תִכְבֶּה:
 (כא) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל עַל־וְתִיכֶם סָפוּ עַל־

טראנקאפפער דען פֿרעמדען
 גאטטערן, אים מיך צו ער-
 צירגען. (יט) קרענקען זיא
 עטוואַ מיך? שפּריכט דער
 עוויגע, וואָהרליך נור זיך
 זעלבסט טהון זיא עס, אונד
 צו איהרער אייגענען שמאך.
 (כ) פֿירוואָהר! זאָ שפּריכט
 דער הערר, דער עוויגע, איך
 לאַססע מיינען צאָרן, מיינען
 גרים העפּטיג איבער דיעוען
 אָרט, איבער מענשען אונד
 פֿיעה, איבער דיא כיימע אים
 פֿעלדע אונד איבער דיא
 פֿריכטע דעס עררבאָדענס זיך
 ערגיעסען אונד אונערלעש-
 ליך פֿאַרטברענגען. (כא) זאָ
 שפּריכט דער הערר דער

זבחיכס

העערשאַרען, דער גאטט ישראל'ס, אייערע בראַנדאָפּפער שלאַגעט נור איממער
 צו

ר ש י

(כ) נחב. יורדת ומגעת כמו ומטר לא נחך ארצה (שמות ט') לא מטא: (כא) עולותיכם,
 שאתם מקריבים כליל נזב לכם שחסיפו אותם על שלמיכם ותקריבו אותם שלמים ותאכלו הבשר
 שהרי אינם מקובלי' לפני ולמה תפסידום:

ב א ר

מחכמי העמים ולפירוש רד"ק ללמים עשויים בצורות נהמה ונקר) הקדושים ללונה, בענין הזה
 שהנשים לשו עונות ועשו מנות להם ובנים לקטו העלים והניאוס והאבות נחנו האש על העלים
 וקטרו לבונה לפניהם, והעשטרות האלה היו לפי דעתי נורות כובני השמים הנקראים בשם
 נהמה כמו דוב, אריה, איל ועז, וכאשר תשנו כל הנכבים תחת ממלת הלונה קדשו העשטרות
 ללונה, ועיין פי' המאניות להרמב"ם במתניתין דהמונח כלים (בע"ז דף מ"ב) שבעלי הללמים
 מוקמים לכבבים נורות עד שאמרו נורת שנתו נורת זקן שקוד ונורת נוגה נורת יפה וכו' ועל
 הענודות העשטרות האלה כוון פה הניא וקרא לללמים אלה מלכת במקום מַמְלָכָה שמים
 כי המ"ס חפול לרוב בלשון עבר במחלת התיבה כמו שפטים במקום משפטים גערת תמורת מַגְיָנָךְ
 וכיולא נזה. והשמש והירח והכבבים נקראו ממלכת שמים בידוע, וכן תרגמו הע' זקנים, ולזה
 הסכים לדעתי תרגום הכשדי בתרגומו כיכנת שמיא, ובנראה הוא שם הקנון כאשר יאמר הלועז
 געטטירן כי במקום אחר בתיב ככב כמו כוכב נוגה (ישעיה י"ד י"ג), ואולי נקרא מזה הטעם
 עדר לאן, עשטרות בלשון עברי, והנן. ואולי יאמר פה מלכת ולא ממלכת משום שעשו כל
 העבודת הזאת לכבוד הלונה וכמ"ש. (כ) חנה אפי וחמתי, שני שמות הללו נוספים לרוב
 על הסחוקמות להזיק לזולתו, אבל כעם ענינו לרוב הרגזה בנפש המולדת דאבה ועלב בלב
 הנועם כמו שהעלב מוליד הנועם, ולכן אמר ה' האותי מכעיסים בלומר היאמרו להעליבני
 ולהביא דאבה בלני, הלא אתם מכעיסים כי אני אשלה אפי וחמוני עליהם להכעיסם ולענשם
 על רוע מעלליהם, ובכל מקום הבא חאר כעם לשמו יתברך איננו ענינו עלב ודאבה רק ענינו
 ארון ואף לענש את המוטט, ועיין בהמבאר (לספר בראשית ו"ו ו') ובחלק הראשון למורה פרשה
 כ"ט. (כא) ספו, משרט יסף והכונה מוטט שחסיפו עולותיכם על זבחיכם ותאכלו אותם
 מלהניאם

זבחיכם ואכלו בשר: (כג) כי לא
 דברתי את אבותיכם ולא
 צויתים ביום הוציא אותם מארץ
 מצרים על דברי עולה וזבח:
 (כג) כי אם את הדבר הזה צויתי
 אותם לאמר שמעו בקולי והייתי
 לכם לאלהים ואתם תהיו לי
 לעם והלכתם בכל הדרך אשר
 אצוה אתכם למען ייטב לכם:
 (כד) ולא שמעו ולא הסו את-
 אונם וילכו במעצות בשררות
 לבם הרע ויהיו לאחור ולא
 לפנים: (כה) למן היום אשר יצאו
 אבותיכם מארץ מצרים עד היום
 הזה ואשלח אליכם את כל-
 עבדי הנביאים יום השכם ושלה:
 הוציא קיי. ולוא

צו אייערן שלאַטאָפּפּערן ,
 דאָמיט איהר פּלייש עססעט .
 (כג) דען ניכט כלאַס דער
 בראַנד , אונד שלאַטאָפּפּער
 ווענען, האַבע איך מיט אייערן
 עלטערן גערעדעט אונד איהר .
 געןגעבאָטהע ערטהיילט, אַלס
 איך זיא אויס דעם לאַנדע
 מצרים פּיהרטע; (כג) זאָנדערן
 דיעזעס האַבע איך איהנען
 פּאַרציגליך געבאָטהען אונד
 געזאָגט : געהאַרבעט מיינער
 שטיממע, זאָ ווילל איך אייער
 גאָטט, אונד איהר ווערדעט
 מיין פּאַלק זיין, וואַנדעלט
 גאַנץ אין דעם ווענע דען איך
 אייך פּאַרצייכע, דאָמיט עס
 אייך וואָהל ערגעהע. (כד) אַל .
 ליין זיא געהאַרבעטען ניכט,
 נייגטען ניכט איהר אָהר, אונד
 וואַנדעלטען פּיעלמעהר גאַך
 אייגענעם זינגע, נאָך דעם
 דינקעל איהרעם בעזען הער-
 צענס, אונד גינגען זאָ אינט-
 מער ריקווערטס שטאַטט
 פּאַרווערטס. (כה) אונד דיע-
 זעם פּאַן דעם טאַגע אָן, דאָ

ר ש י

(כב) ציוס הוציא אותם, תחלת תנאי לא הימה אלא אם שמע חמיעו בקולי ושמתם את בריתי
 והייתם לי סגולה (שס י"ט): (כד) בשירות לנס. נמראה לנס לשון אזורנו (במדבר כ"ד):
 (כה) יום השכם ושלות, מידי יום ציוס השכם ושלת:

ב א ו ר

מלהניאם אלי בחטאת קסם ועולה נידכס. (כב) על דברי עולה וזבח, כלומר עולה וזבח
 לא היה תכלית דבורי ולמענם לא כויתי לכם דבר, ובמאמר הנביא החפץ ה' בעולות וזבחים,
 ובאשר כבר הוכיחו כל הנביאים כלם וזהו אמרו על דברי עולה וזבח. (כג) כי אם אה
 הדבר, כלומר זה היה תכלית דבורי שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים אני אהי' לכם למופת
 ולמורה דרך ככל מעשיכם ואתם תהיו לי לעם ותהלכו לפני. ובמאמר חבמינו ז"ל מה אני
 רחום אף אמה רחום מה אני חנון וכו' כי זה סוף כל דבר ותכלית כל מטוה ומלוה. (כד) ויהיו
 לאחור ולא לשנים, והנה הדרך אשר לנה לנו השם הוא כסולם מונב חרבה וראשו מניע
 שמימה

(כו) וְלֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא הָטוּ אֶת-
 אָזְנָם וַיִּקְשׂוּ אֶת-עַרְפֹּם הִרְעוּ
 מֵאֲבוֹתָם: (כז) וּדְבַרְתָּ אֲלֵיהֶם
 אֶת-כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא
 יִשְׁמְעוּ אֵלַי וְקִרְאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא
 יִעֲנוּכָה: (כח) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה
 הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא-שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה
 אֱלֹהָיו וְלֹא לָקְחוּ מוֹסֵר אַבְדָּה
 הָאֲמוֹנָה וְנִכְרַתְתָּה מִפִּיהֶם: (כט) גּוֹי
 נִזְרָךְ וְהַשְּׁלִיכִי וְשִׂאֵי עַל-שָׁפִים
 קִינָה כִּי מֵאִם יְהוָה וַיִּטֹּשׂ אֶת-דָּוָר
 עֲבָרְתוֹ: (ל) כִּי-עָשׂוּ בְנֵי-יְהוּדָה
 הִרְעוּ בְּעֵינַי נְאֻם-יְהוָה שְׁמוֹ

מיט יערעם מאַרגען, (כו) אונד
 ניעמאנד געהאַרצטע מיר, ניע.
 מאַנד ניינטע זיין אָהר, אום
 זא האַלזשטאַררינער וואר.
 דען זיא אונד האַנדעלטען
 שלימער נאָך אַלס איהרע
 פֿאַרפֿאַהרען. (כז) אונד ווען
 דוא איהנען דיעזעס אַללעס
 זאגעסט, זא ווערדען זיא אויך
 דיך ניכט אַנהערען; יא ניכט
 איינמאהל דיר אַנטוואַרטען,
 ווען דוא איהנען צורופֿעסט.
 (כח) דאן ווירסט דוא זעלבסט
 פֿאַן איהנען זאגען, יא, דיע-
 זעס איזט דיא נאַציאָן, דיא
 דער שטיממע דעס עוויגען
 איהרעס גאַטטעס ניכט גע-
 האַרצטע, אונד קיינע שטראַפֿ-
 רעדע אַננעהמען וואַללטען,
 אונטערגעגאַנגען איזט אַללע
 וואַהרהייט, אונד פֿערבאַננט
 איזט זיא אויס איהרעס מונדע.

שקוציהם
 (כט) אַ זא שניידע אַב דיינע הויפטציערדע אונד ווירף זיא הין! שטיממע איין קלאַגעלידע
 זאן, אויף דען העהען, דען פֿערוואַרפֿען האַט דער עוויגע אונד פֿעראַצטעט האַט ער
 דיעזעס געשלעכט, דען גענענשטאַנד זיינעס צאַרנעס. (ל) דיא זאָהנע יהודה'ס,
 שפּריכט דער עוויגע, טהון וואַס מיר מיספֿעלליג איזט, שטעללען איהרע אַכשייליכען
 געט.

ר ש י

(כט) גזי נזרך. תלשי שערך כמו ויגז שלויס (שס י"ט) ויגז את ראשו (איוב א'), ל"א נזרך כחון
 לשון גדולה וכן תירגם יונתן יברנך וכן חזרו מנחם: ויטוש. ויעזוב:

ב א ו ר

שמימה ועלינו לילך בו ולעלית ממדרגה למדרגה ולהשתדל להגיע לרום המעלה וכמו שאמר
 החכם ארח חיים למעלה למשכיל (משלי ט"ו כ"ד) ורק ע"י שמירת המלוה והחוק נגיע למחוז
 חפצנו לחכלית האחרון אשר הוא תכלית כל העולם כולו, ותהלוכות אלו למעלה מעלה נחשנו
 לזרקה לאבינו אב המון גוים אשר הסהלך לפני ה' והיה תמים, ונראו ליעקב אבינו במראות
 הסולט. וע"ז אמרו חכמינו ז"ל כל השונה הלכה בכל יום מונטח שהוא בן ע"ה הב וביולא בזה,
 וכל העובר על המלוה ולא ישמע להלכה זאת הוא יורד מטה מטה ממדרגה למדרגה ונכבד
 תחת מדרגת הנהמה והבו פי' והיו לאחור ולא לפנים והבן. (כו) ודברת אליהם, ידעתי
 שלא ישמעו אליך אם תדבר עמהם ולא יענוך אם תקרא עליהם כי עם קשה ערף הוא.
 ואז תאמר אתה בעלמך זה הגוי אשר לא שמעו וגו' וכ"ז מוסב על דברי ה' למעלה אל חפגע
 בי, כי אינני זומע וכנ"ל שיעור המאמר. (כט) גזי נזרך, גדול השער נקרא נזר לפי שהגזיר
 היה מגדל שער, וענין גזי נזרך כענין קרחי וגזי על בני תענוגך והשליכי הנזר שהיה לך לפאר
 גזי אומו השליכי בעפר לאכל ואמר לשון נקינה על הכניסה (כד"ק), וכן היה דרך האכל והמקון
 לגז

שְׁקוּצֵיהֶם בְּבֵית אֲשֶׁר-נִקְרָא
 שְׁמִי-עָלָיו רִטְמָאוֹ: (לא) וּבְנוֹ
 בְּמֹת הַתַּפַּת אֲשֶׁר בְּגִיא בֶן-הַנֶּמֶס
 לְשָׂרֵף אֶת-בְּנֵיהֶם וְאֶת-בְּנֹתֵיהֶם
 בְּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צוּיְתִי וְלֹא עָלְתָה
 עַל-לְבָי: (לב) לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים

געטצען אין דאז הויז הויז, וועל
 בעס מיינען נאמען פֿיהרט,
 אום עס צו ענטווייהען. (לא) זיא
 בויען אנהעהען דעס תפת אים
 טהאלע בן הנם, אום דא
 זעלבסט איהרע אייגענען זאך
 נע אונד טעכטער צו פֿערט
 ברעננען, וואס איך ניע גע
 באט, וואס מיר ניע אין דען
 זין קאם. (לב) דארום ווערדען
 זאגע קאממען, שפריכט דער
 עויגע

נאם

ר ש י

(לא) בְּמֹת הַתַּפַּת. הוא המולך שהיה של תפפת ומסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות
 וניסקות נוחנין את הילד על ידיו והוא נכזה ונוהס והבומרי' מְקִישֵׁן בְּתוֹפִי' שלא ישמע האב קול
 הבן ויכמרו רחמיו: תופת. על שם התוף: הנוס. על שם נהמת הבן: לא לוייתי. במלוי
 שיקריבו בניו לקרבן ולא דברתי לאחד מן הנביאים וכשדברתי לאברהם לשחוט את בנו לא עלתה על
 לבי

ב א ו ר

לגו שער וליפול ארצה כמו ויקריע את מעילו ויגו את ראשו (איוב א' ב'). (לא) החשה,
 הוא היה מקום אשר גשרפו ונזחזחו הילדים למולך ובמ"ש רש"י פה והנס היה שם בעל המקום
 הזה. לא צויתי ולא עלתה על לבי, רבותינו דרשו לא צויתי זה יפתח ולא עלתה על לבי
 זה משע מלך מואב שנאמר ויקח את בנו הכבוד ויעלהו לעולה וגו'. והוא לפי מדרשו אבל לפי
 פשוטו, נראה לי לכאור מקרא זה בענין אחר והנה המחלוקה בענין העבדות בניו למלך במפרשים
 הראשונים ידועה לכל ועיין במורה בפרק ל"ז מ"ג והשנאר נס' ויקרא ב' ב', ומנל אשר
 ראיתי וקריתי בספרי קורות העתים מענין זה נראה כי העבודה הזאת היתה בג' אופנים
 ובשלושה מדרגות זו גרועה מזו, במקומות רבים העבירו בניהם ובנותיהם במדורת האש לבד
 כפי' רש"י (ויקרא י"ח כ"ח), ובמקומות אחרים היו רגילים למסור בן אחד מבניהם לכהני
 אלילים שהמה זנחיהו וישרפוהו לכבוד אלהיהם לכפר עליהם ועל בניהם ובנותיהם האחרים
 ובענין דברי חכמינו ז"ל בסנהדרין ס"ג ע"ב על המקרא הם אומרים זנחיהו אדם עגלים יסקון
 כי הכומרים דברו על לבם והתעו אותם לעשות המועבה הזאת, ובמקומות אחרים הוסיפו עוד
 לרוע ולהנחיש טבעם אשר בקרבם ורוח רעה בעתה את האבות לשרוף בעלמם את בניהם
 ובנותיהם ואת בנם יחידם אשר יאהבו, והנה כנראה לא היתה מנות המורה רק על שני המדרגות
 הראשונים ולכן חמלא תמיד הלואו או בלשון לא ימלא כך מעביר בנו ונחו באש והוא מהענין
 הראשון שכתבנו העברה בתוך מדורת אש או בלשון מזרעך לא תתן להעביר למולך (ויקרא י"ח
 כ"ח) אשר יתן מזרעו למולך (שם כ' ב') דהיינו לא יתן א' מזרעו לכומר להעבירו למולך וכמו
 שדרשו חכמינו ז"ל מזרעו ולא כל זרעו, ומענין העבודה השלישי' לא דברה תורה כלום ולא
 היתה מן הנורך לזות עליו דבר כי הוא דבר אשר כל שומר נפשו ירחיק ממנו מלד טבעו, והאיש
 אשר לא ישמע לקולו ויאטים אזנו להשמיע לבו ועושה מעשה אכזבי להמית בניו ובנותיו בל
 חמלה, הוא לא ישמע למצות האל ויפרן כל גדוותיו ויעבר כל חק, ולכן הביא אבי הנביאים
 את על תועבת העמים מקורותיהם המתועבים ואמר (בדברים י"ב ל"א) כי כל תועבות ה'
 אשר שנה עשו לאלהיהם כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש, ועל זה אמר פה הכי
 לא צויתי ולא עלתה על לבי לזות דבר על הענין הזה כי הוא מגואל ומחועב מאד מלעשותו
 או מלחשיב עליו ואתם עשיתם את הרעה הגדולה הזאת ומטאתם לה'. לא צויתי, המלוי
 כל"ה הק יבלול הכווי והאזהרה כמו אבינו גוה עלינו (לקמן ל"ה ו') ועיין המשנא לדברים (י"ז ג').
 לא

נאם יהוה ולא יאמר עוד החפת
 וגיא בן הנם כי אם גיא ההרגה
 וקברו בחפת מאין מקום:
 (בג) והיתה נבלת העם הזו
 למאכל לעוף השמים ולבהמת
 הארץ ואין מהריד: (לד) והשבתיו
 מערי יהודה ומחוצות ירושלים
 קול ששון וקול שמחה קול חתן
 וקול כלה כי חרבה תהיה
 הארץ:

ח (א) בעת ההיא נאם יהוה
 ויציאו את עצמות
 מלכי יהודה ואת עצמות שריו
 ואת עצמות הכהנים ואת
 עצמות הנביאים ואת עצמות
 יושבי ירושלים מקברייהם:
 (ב) ושטהום לשמש וקירח ולכלו
 צבא השמים אשר אהבו ואשר
 עבדום ואשר הלכו אחריהם
 ואשר דרשום ואשר השתהו
 דהם לא יאספו ולא יקברו לדמן

עוינע, וואָ מאַן ניכט מעהר
 זאגען ווירד חפת אָדער טהאל
 בן הנם, זאָנדערן טהאל דעם
 ווירגענס, אונד חפת ווירד
 אויס מאַנגעל אָן רוים צור
 גראַבשטעטע ווערדען.
 (בג) דיא אַעזער דיעזעס פֿאַל
 קעס ווערדען דען פֿעגעל דעם
 היממעלס, אונד דען טהיערען
 דער ערדע צור שפּיזע דיע
 נען, אונד גיעמאַנד ווירד זיא
 וועגשייכען. (לד) זאָ ווערדע
 איך אויס דען שטעדטען
 יהודה'ס אונד אויס דען
 שטראַכסען ירושלים'ס יעדען
 פֿריידען רופֿ אונד יעדען
 יובעללויט פֿערבאַננען, זאָ
 וואָהל דיא שטיממע דעם בריי.
 טינאַמס אַלס דיא שטיממע
 דער ברויט, דען דאָ גאַנצע
 לאַנד ווירד צור ווייס טע.
 ח (א) צו דיעזער צייט שפּריכט
 דער עוינע, ווירד מאַן
 דיא געביינע דער קאַניגע
 יהודה'ס, דיא געביינע זיינער
 פֿירסטען, דיא געביינע דער
 פּריעסטער אונד דיא געביינע
 דער איינוואָהנער ירושלים'ס
 אויס איהרען גרעכערן הע
 בען. (ב) אונד זיא הינווער
 פֿען פֿאַר דיא זאָנגערען מאַנד,
 אונד פֿאַר דאָ גאַנצע הימ
 מעלסהעער דיא זיא געליעכט
 אונד פֿערעהרט האַכען, דע
 נען זיא נאַכגעגאַנגען זינד, דיא זיא אום ראַטה געפֿראַגט אונד אַנגעבעטהעט, זיא ווערדען
 ניכט מעהר געוואַממעלט ניכט מעהר בעגראַכען; זאָנדערן צום מיסטע אויף דער אָבער

על יוציאו קרי
 ר ש"י

לבו שישוט אלא להודיע לזכו: (לג) ואין מסרוד. את העופות מעל הפנרים:
 ח (ב) ושטהום לשמש. והכשדים ישנונו ללור על העיר בקברי השרים שהיו נאים כפלטין:

ב א ו ר

ח (ב) אשר אהבו, כי עבדו להם וללמיהם ועשו להם כוונים וכמ"ש לעיל י"ז י"ח. לא יאספו
 ולא יקברו, למען יראו האחרים ויקחו מ סר לשוץ ביזה נראה להם תמיד עונש גדול.